https://doi.org/10.32849/2409-9201.2024.24.61

УДК 342.95

ОНЛАЙН-МЕДІАЦІЯ В ЦИФРОВІЗАЦІЇ ПРАВОСУДДЯ

Ольга КОВАЛЬЧУК

кандидат фізико-математичних наук, доцент, доцент кафедри

Західноукраїнський національний університет (Тернопіль)

UDC 342.95

ONLINE MEDIATION IN THE DIGITALIZATION OF JUSTICE

Olga KOVALCHUK

Candidate of Physical and Mathematical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department

West Ukrainian National University (Ternopil)

https://orcid.org/0000-0001-6490-9633

У статті досліджено концепцію онлайн-медіації як перспективного напряму альтернативного вирішення спорів, зумовленого тенденціями цифрової трансформації правосуддя. Розглянуто сутність, ключові принципи, переваги та виклики впровадження онлайн-медіації. Окреслено стан та перспективи цифровізації судочинства, для надання юридичних послуг через цифрові платформи. Розкрито поняття онлайн-вирішення спорів, що охоплює різні способи використання інформаційно-комунікаційних технологій для врегулювання конфліктів без офіційного судового розгляду справи. Зазначено, що онлайн-медіація є невід'ємною складовою онлайн-вирішення спорів.

Визначено сутність онлайн-медіації як структурованої процедури, в якій дві або більше сторін самостійно та добровільно за сприяння медіатора намагаються досягти угоди про врегулювання спору через використання онлайн-платформ чи електронних інструментів. Наголошено, що медіатор має бути незалежним, неупередженим та компетентним у проведенні цієї процедури. Проаналізовано ключові принципи онлайн-медіації, серед яких: добровільна участь сторін, конфіденційність процесу, справедливість та рівний доступ до процедури, незалежність і неупередженість медіатора. Наголошено на важливості забезпечення цих принципів у віртуальному середовищі онлайн-медіації.

У роботі досліджено переваги он-

The article explores the concept of online mediation as a promising direction of alternative dispute resolution, driven by the trends of digital transformation of justice. It examines the essence, key principles, advantages, and challenges of implementing online mediation. It outlines the state and prospects of digitalization of legal proceedings to provide legal services through digital platforms. It reveals the concept of online dispute resolution, which encompasses various ways of using information and communication technologies to resolve conflicts without official court proceedings. It is noted that online mediation is an integral part of online dispute resolution.

The essence of online mediation is defined as a structured procedure in which two or more parties independently and voluntarily, with the assistance of a mediator, attempt to reach an agreement to resolve a dispute through the use of online platforms or electronic tools. It is emphasized that the mediator must be independent, impartial and competent in conducting this procedure. The key principles of online mediation are analyzed, including voluntary participation of parties, confidentiality of the process, fairness and equal access to the procedure, and independence and impartiality of the mediator. The importance of ensuring these principles in the virtual environment of online mediation is highlighted.

The work explores the advantages of

лайн-медіації. Встановлено, що ця процедура забезпечує більшу гнучкість у просторі та часі, оскільки учасники можуть долучатись до неї з різних місць та у зручний для них час. Розглянуто потенціал онлайн-медіації для забезпечення доступності для осіб з обмеженими можливостями та зменшення витрат на проведення процедури. Відмічено, що особливо актуальним є використання онлайн-медіації в умовах воєнного стану в Україні. Проведено ретельний аналіз викликів та ризиків, пов'язаних із упровадженням онлайн-медіації. Наголошено на існуванні цифрової нерівності, коли деякі групи населення можуть мати обмежений доступ до цифрових технологій та недостатні навички для участі в онлайн-процедурах. Окрему увагу приділено забезпеченню конфіденційності персональних даних учасників онлайн-медіації, а також питанню юридичної сили досягнутих онлайн-угод. Наголошено на важливості посилення довіри до технологій, які використовуються для проведення цієї процедури.

Підкреслено, що повноцінна імплементація онлайн-медіації у практику альтернативного вирішення спорів в Україні потребує подолання низки викликів шляхом розробки ефективних правових механізмів та процедур. Акцентовано на необхідності враховувати особливості національної правової системи для максимальної реалізації потенціалу онлайн-медіації в умовах цифрової реальності. Встановлено, що лише за такого підходу онлайн-медіація зможе повною мірою інтегруватися у процеси цифрової трансформації судочинства та альтернативного вирішення спорів в Україні.

Ключові слова: цифровізація правосуддя, онлайн-медіація, альтернативне вирішення спорів, інформаційні технології, судочинство, захист даних, правове регулювання

online mediation. It is established that this procedure provides greater flexibility in space and time, as participants can join it from different locations and at a convenient time for them. The potential of online mediation to ensure accessibility for people with disabilities and reduce the costs of conducting the procedure is considered. It is noted that the use of online mediation is particularly relevant in the conditions of martial law in Ukraine. A thorough analysis of the challenges and risks associated with the implementation of online mediation is conducted. Emphasis is placed on the existence of digital inequality, where some population groups may have limited access to digital technologies and insufficient skills to participate in online procedures. Special attention is paid to ensuring the confidentiality of the personal data of participants in online mediation, as well as the issue of legal force of online agreements reached. The importance of strengthening trust in the technologies used to conduct this procedure is emphasized.

It is emphasized that the full implementation of online mediation in the practice of alternative dispute resolution in Ukraine requires overcoming several challenges through the development of effective legal mechanisms and procedures. The necessity to take into account the specifics of the national legal system for the maximum realization of the potential of online mediation in digital reality is emphasized. It is established that only with such an approach, online mediation will be able to fully integrate into the processes of digital transformation of legal proceedings and alternative dispute resolution in Ukraine.

Keywords: digitalization of justice, online mediation, alternative dispute resolution, information technologies, judicial proceedings, data protection, legal regulation

Постановка проблеми. Інформаційні технології (ІТ) стрімко розвиваються і вже повністю інтегровані у реальний світ. Ці технології пов'язані з інноваціями та винаходами. Вони переформатовують різні сфери суспільного життя. Цифрової трансформації зазнало і судочинство [1], зокрема і спосіб вирішення юридичних спорів. У сучасному правосудді все

частіше використовують технології Law Tech або Legal Tech [2]. Основою правового технологічного забезпечення (Law Tech) є ІТ та програмне забезпечення для надання юридичних послуг. Це включає управління судовою системою, документами, зберіганням, виставленням рахунків, бухгалтерським обліком та електронним збиранням даних. Law Tech забезпечує більш ефективну комунікацію клієнтів з юристами через онлайн-майданчики та веб-сайти для надання юридичних послуг і консультацій дистанційно.

Онлайн-вирішення суперечок (ОВС) охоплює різні способи використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для вирішення спорів між сторонами без офіційного судового розгляду справи. ОВС передбачає використання методів сприяння (наприклад, онлайн-медіація); консультативних методів (зокрема, онлайн-оцінка справи) та процедури вирішення спорів (такі як онлайн-арбітраж чи ад'юдикація), або їх поєднання. Цей процес може бути повністю автоматизованим або передбачати втручання людини [3].

ОВС є універсальною платформою для вирішення як синхронних, так і асинхронних спорів. Синхронний ОВС надає можливість сторонам спору спілкуватися в реальному часі засобами Skype, Zoom чи інших систем для відеоконференцій. Асинхронний ОВС забезпечує можливість не інтерактивних перемовин через електронну пошту. У такому разі сторони можуть бути залучені у різні часові інтервали. Окрім традиційних інструментів ОВС, сьогодні з'явились нові технології, що використовують штучний інтелект (ШІ) [4] для імітації традиційних практик альтернативного вирішення спорів (АВС). Ці системи ШІ можуть проводити повністю автоматизовані кібер-переговори і пропонувати нейтральний простір для обміну пропозиціями щодо врегулювання без участі посередника. Вони можуть функціонувати як в синхронному, так і в асинхронному ОВС [5].

Незважаючи на зростаючу роль цифрових технологій у правосудді та все ширше впровадження процедур ОВС, залишаються невирішеними питання щодо концептуалізації та ефективної імплементації онлайн-медіації в контексті правових систем різних країн. Цій проблематиці присвячено низку публікацій вітчизняних та зарубіжних науковців [3; 5–10]. Однак потребують подальшого дослідження специфічні аспекти та принципи онлайн-медіації, основні виклики, спричинені її використанням, а також її потенціал як адекватного механізму врегулювання конфліктів з урахуванням особливостей національних правових систем, зокрема української. Відсутність комплексного розуміння цих питань може стримувати повноцінну інтеграцію онлайн-медіації в процеси цифрової трансформації судочинства та альтернативного вирішення спорів.

Метою статті є дослідити сутність онлайн-медіації, її ключові принципи, особливості, ризики впровадженням та потенціал як механізму врегулювання конфліктів у світлі цифрової трансформації судочинства та альтернативного вирішення спорів.

Виклад основних результатів дослідження. Онлайн-медіація є невід'ємною складовою ОВС, що використовує ІТ для сприяння врегулюванню спорів без суду. Директива Європейського Союзу про медіацію визначає це поняття як «структурований процес, незалежно від його назви або визначення, за допомогою якого дві або більше сторони спору самостійно на добровільних засадах намагаються досягти угоди про врегулювання їхнього спору за сприяння медіатора» [11].

Правові рамки медіації в Україні визначає закон України «Про медіацію». Він регламентує процедуру медіації як альтернативного позасудового способу розв'язання конфліктів (спорів) [12]. Професійна спільнота медіаторів розробила «Рекомендації для медіаторів щодо підготовки та проведення онлайн-медіації» [13]. В Україні онлайн-медіація обмежується використанням цифрових засобів, таких як відеоконференції або електронна пошта, для проведення процесу вирішення конфлікту [10]. Ця практика набула поширення під час пандемії COVID-19 та стала звичайною практикою у зв'язку з військовим вторгненням РФ в Україну. Проте наразі не існує практик онлайн-медіації, які б у повній мірі використовували потенціал онлайн-середовища для медіаційних процесів.

Онлайн-медіацію визначають як метод АВС, в якому неупереджена, незалежна, нейтральна, компетентна та відповідальна сторона (медіатор) допомагає конфліктуючим сторо-

нам досягти за власним бажанням, у рамках гнучкої та неформальної процедури, угоди про врегулювання спору за допомогою цифрових засобів та інструментів. У процедурі медіації всі взаємовідносини між двома сторонами та з їхнім медіатором називають «трикутником медіації» [7].

Це структурована процедура, в якій дві або більше сторін самостійно і добровільно, використовуючи онлайн-платформу чи електронні інструменти, намагаються досягти угоди, що вирішить конфлікт, за сприяння медіатора. Ця третя сторона, визначена як онлайн-медіатор, має незалежно, неупереджено та компетентно проводити процедуру онлайн-медіації. Залежно від обраної моделі медіації, медіатор або виступає фасилітатор комунікації між сторонами, або надає деякі пропозиції щодо мирової угоди. Однак завжди на сторони покладається обов'язок прийняти та підписати угоду або відмовитися від неї. Зважаючи на реалії України, віртуальне середовище, в якому проводиться онлайн-медіація, може складатися з інтерактивного веб-сайту, який надає набір електронних інструментів для вирішення конфліктів, що забезпечують можливість медіатору та сторонам брати участь у процедурі онлайн-медіації [14]. Однак процедура може відбуватися через чат або інші віртуальні формати та передбачати аудіовізуальне спілкування.

Добровільний характер медіації, визначений Законом України «Про медіацію» [12], як основний принцип медіації, також має бути забезпечений під час проведення процедури онлайн-медіації. Це означає, що рішення взяти участь, залишатися, залишити процедуру медіації та/або досягти угоди повністю залежить від волі сторін. Вони не будуть покарані або притягнуті до відповідальності за відсутність співпраці через недосягнення угоди або відмову підписати угоду. Зміст мирової угоди також повністю залежить від сторін, незважаючи на втручання медіатора в її написання. Щоб гарантувати вільну згоду сторін, онлайн-платформа медіації повинна надавати всю необхідну інформацію про процедуру, а також про права та обов'язки сторін, щоб їхня згода була надана свідомо, як це вимагає закон. Ще одним основним принципом медіації є її конфіденційність. Ця вимога є необхідною для того, щоб сторони, залучені до медіації, відчували довіру у неформальному середовищі та добровільно розкривати свої справжні інтереси, зазвичай приховані за вираженими та заявленими позиціями.

При проведенні онлайн-медіації важливо забезпечити захист і конфіденційність усієї інформації та документів, поданих або наданих сторонами на платформі. Інформація про доступ сторін до платформи щодо вирішення їхнього конфлікту також повинна зберігатися конфіденційно. Медіатори повинні зберігати в таємниці всю інформацію, яка стала їм відома під час підготовки та проведення медіації, і не можуть використовувати її для власних чи чужих цілей, незалежно від того, як медіатори дізналися про неї (відеоконференція, електронна пошта, чати тощо). Проте існують деякі законні винятки. Якщо одна зі сторін медіації висуває претензії до медіатора через невиконання чи неналежне виконання ним умов угоди про проведення медіації, медіатор звільняється від своїх зобов'язань [12].

З іншого боку, онлайн-медіація також повинна забезпечувати прозорість процедури, тому онлайн-платформа медіації, яку використовує медіатор або будь-яка організація, що надає послуги електронної медіації, має надавати всю інформацію щодо прийнятих процедурних правил; вартості та наслідків укладення угоди про медіацію; засобів електронного зв'язку та медіації; мови (мов), якою може проводитися процедура медіації; прав та обов'язків сторін; інформації про медіатора(ів), зокрема пов'язаної з їхньою кваліфікацією та прийнятим кодексом етики; а також інформації про організацію, яка управляє платформою, на якій буде проводитися процедура.

В онлайн-медіації всі сторони мають дотримуватись принципу справедливості протягом усієї процедури. Для цього всім сторонам має бути гарантовано право (онлайн) доступу до всіх документів, доказів та заяв, зроблених або наданих іншою стороною. Вони мають бути належним чином поінформовані та отримати роз'яснення щодо своїх прав й обов'язків стосовно процедури та щодо ефективності угоди про медіацію. (Онлайн) медіатор має рівноправно ставитись до всіх сторін, надаючи їм рівні можливості для участі. Дотримання

цієї вимоги може викликати труднощі під час онлайн-процедури, оскільки сторони мають можливість безпосередньо спілкуватися з медіатором або через різні умови доступу до електронних інструментів.

(Онлайн) медіатор має діяти незалежно, нейтрально та неупереджено і не мати інтересу у досягненні фінальної угоди. Він не може отримувати винагороду та мати особистих, інституційних чи професійних стосунків з будь-якою зі сторін. Також медіатор не може отримувати інструкцій від сторін (прямо чи опосередковано) щодо проведення процедури онлайн-медіації. Особливо важливим є забезпечення прозорості дій медіатора під час проведення процедури, оскільки відсутність одночасного фізичного контакту зі сторонами може викликати сумніви та недовіру, підривати впевненість у процедурі та її результаті.

Медіація надає низку переваг, зокрема гнучкість процедури та конфіденційність. У той же час вона є механізмом вирішення конфліктів, який сприяє мирному вирішенню конфліктів і соціальному примиренню. Онлайн-медіація забезпечує більшу гнучкість у «просторі та часі», оскільки вона не залежить від (очної) зустрічі сторін в одному і тому ж місці та часі. Одна з найвагоміших переваг онлайн-медіації – забезпечення віддаленої взаємодії без географічних (та часових) обмежень. Медіатор має можливість проводити негайні приватні сесії в чат-кімнатах, без необхідності призначати час для особистих зустрічей. Проведення процедури онлайн-медіації є необхідністю для людей з обмеженими можливостями. Особливої актуальності онлайн-медіація набула в умовах воєнного стану. Додатково ця процедура забезпечує зменшення витрат для всіх залучених сторін.

Однак медіація передбачає використання цифрових платформ та поглиблює нерівність між тими, хто має доступ до ІКТ, і тими, хто не має такої можливості або не володіє відповідними цифровими навичками. Суттєвими перешкодами можуть стати мовні бар'єри, коли сторони та медіатор розмовляють різними мовами. Існує ймовірність юридичних проблем через забезпечення виконання угоди у випадку невиконання та вибору законодавчих норм, які потрібно застосовувати у разі, якщо сторони і медіатор знаходяться в різних державах. Медіація – це процедура, що грунтується на довірі і впевненості. Використання технологій для її проведення визначає ще один аспект довіри – довіру до технологій, які застосовуються для проведення цієї процедури. Важливою є проблема, пов'язана зі збиранням та збереженням персональних даних учасників онлайн-медіації.

Оскільки конфіденційність є однією з основних вимог медіації, щодо онлайн-медіації існують деякі додаткові виклики та/або труднощі. Особливої важливості набуває забезпечення секретності всієї поширюваної інформації. При проведенні медіації через онлайн-платформу необхідно забезпечити, щоб у процедурі брали лише причетні до спору сторони, і серед присутніх не було сторонніх. Додатково існує ймовірність того, що деякі спільні документи та текстові повідомлення будуть зберігатися на віддаленому сервері.

Онлайн-медіація є перспективним напрямком розвитку альтернативного вирішення спорів, що відповідає тенденціям цифровізації суспільства. Вона забезпечує більшу гнучкість, доступність і зниження витрат для сторін конфлікту. Водночас, її повноцінна імплементація потребує вирішення низки проблем, пов'язаних із забезпеченням конфіденційності, рівного доступу, юридичної сили угод, кваліфікації медіаторів.

Висновки. Онлайн-медіація є перспективним напрямом розвитку альтернативного врегулювання спорів, який відповідає сучасним тенденціям цифровізації різних сфер життя, у тому числі правосуддя. Використання цифрових технологій у процедурі медіації забезпечує низку переваг, серед яких – більша гнучкість, доступність для сторін з різних регіонів, економія часу та ресурсів. Водночас, повноцінна імплементація онлайн-медіації вимагає подолання численних викликів, пов'язаних із забезпеченням конфіденційності, рівного доступу сторін до технологій, юридичної сили досягнутих угод, кваліфікації онлайн-медіаторів тощо.

У статті досліджено концепцію онлайн-медіації як складової онлайн-вирішення спорів та її ключові принципи в контексті цифрової трансформації правосуддя. Проаналізовано переваги та виклики, пов'язані з використанням онлайн-медіації для врегулювання конфліктів. Зокрема, розглянуто вимоги щодо забезпечення добровільної участі сторін, конфіден-

ційності процесу, справедливого та неупередженого ставлення медіатора, а також прозорості процедури. Окрему увагу приділено питанням захисту персональних даних учасників та юридичної сили укладених онлайн-угод. Висвітлено потенційні переваги онлайн-медіації, такі як географічна та часова гнучкість, доступність для осіб з обмеженими можливостями, а також зменшення витрат на проведення процедури. Наголошено на необхідності розробки ефективних механізмів впровадження онлайн-медіації з урахуванням особливостей національних правових систем для максимальної реалізації її потенціалу в умовах цифрової реальності. Для максимальної реалізації потенціалу онлайн-медіації як ефективного механізму мирного врегулювання конфліктів необхідна розробка відповідних правових рамок та процедур із урахуванням особливостей національних правових систем. Лише за такого підходу онлайн-медіація зможе повною мірою інтегруватися у процеси цифрової трансформації судочинства та альтернативного вирішення спорів.

Подальші дослідження будуть спрямовані на розробку ефективних механізмів упровадження онлайн-медіації з урахуванням особливостей національних правових систем. Це дозволить максимально реалізувати потенціал цього інструменту для мирного врегулювання спорів в умовах цифровізації судочинства.

Посилання:

1. Kovalchuk O., Teremeckyi V. Informational and Legal Support of the Justice System. Scientific Notes. Series: Law. 2023. Vol. 15. Pp. 271–278. URL: https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/378/397.

2. Salmerón-Manzano E. Legaltech and Lawtech: Global Perspectives, Challenges, and Opportunities. Laws. 2021. Vol. 10. Article 24. DOI: 10.3390/laws10020024/.

3. Wang S., Li Y., Khaskheli M.B. Innovation Helps with Sustainable Business, Law, and Digital Technologies: Economic Development and Dispute Resolution. Sustainability. 2024. Vol. 16. Article 3910. DOI: 10.3390/su16103910.

4. Teremetskyi V. I., Kovalchuk O. Ya. Artificial Intelligence as a Factor in the Digital Transformation of the Justice System. Forum Prava. 2024. Vol. 78(1). Pp. 106–115. URL : http://doi.org/10.5281/zenodo.10870779.

5. Cebola C.M., Monteiro S.S. New Trends of Digital Justice: The Online Mediation–Between a Challenge and a Reality (The Portuguese Legal Framework). Laws. 2024. Vol. 13. Article 18. DOI: 10.3390/laws13020018.

6. Ferreira C.M., Monteiro S.S. New Trends of Digital Justice: The Online Mediation–Between a Challenge and a Reality (The Portuguese Legal Framework). Laws. 2024. Vol. 13. Article 8. DOI: 10.3390/laws13020018.

7. Terekhov V. Online Mediation: A game changer or much ado about nothing. Access to Justice in Eastern Europe. 2019. Issue 3(4). Pp. 33–50. URL: https://ajee-journal.com/upload/attaches/att_1569575810.pdf.

8. Gabuthy Y. Blockchain-Based Dispute Resolution: Insights and Challenges. Games. 2023. Vol. 14. Article 34. DOI: 10.3390/g14030034.

9. Ferreira D., Giovannini C., Gromova E., Schmidt G. Arbitration Chambers and Trust in Technology Provider: Impacts of Trust in Technology Intermediated Dispute Resolution Proceedings. Technol. Soc. 2022. Vol. 68. Article 101872. DOI: 10.1016/j.techsoc.2022.101872.

10.Бондарчук Н.В., Радченко О.Ю. Проведення медіації онлайн: міжнародний досвід та перспективи запровадження в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2023. Том 3, № 75. С. 156–161. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/03/27-2.pdf.

11.On Certain Aspects of Mediation in Civil and Commercial Matters: Directive No. 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32008L0052.

12.Про медіацію: Закон України № 1875-IX від 16 листопада 2021 року. Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-IX#Text.

13.Рекомендації щодо онлайн медіації. РГ «ODR в Україні» ГО «НАМУ» від 2 листопада 2021 року. URL: https://namu.com.ua/ua/info/mediators/uyenspyereashchkl-ses-sroamr-pyeekashchkl-.

14.Mediation Help. 2024. URL: https://www.mediation-help.com/about-platform/

Статтю було подано	20.06.2024	The article was submitted
Статтю було прийнято	05.07.2024	The article was accepted